

УДК 159.922:377

Словік О. М.

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ТИПИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті проаналізовано існуючі наукові підходи до типології професійної ідентифікації. Представлено авторський підхід до виділення типів професійної ідентифікації особистості як складової профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості. Дано характеристику типів професійної ідентифікації.

Ключові слова: професійна ідентифікація, особистість, типологія, профорієнтаційна робота, регіональна служба зайнятості.

Постановка проблеми. Розвиток нашої держави на сучасному етапі відзначається трансформацією соціальної, економічної, культурної та професійної сфер, що, у свою чергу, веде за собою зміну вимог до кваліфікованого фахівця, які визначаються тенденціями світового та вітчизняного ринку праці. Сучасний професіонал має володіти максимально вираженими професійними якостями та здібностями, бути орієнтованим на постійний інноваційний розвиток та чітко ідентифікувати себе з обраною професією. Високий рівень розвитку професійно важливих якостей особистості є неможливим без успішного перебігу процесу ідентифікації у професії, забезпечення якого має здійснюватись під час профорієнтаційної роботи.

Професійна ідентифікація особистості, як механізм усвідомлення себе представником певної професії і професійного співтовариства, є важливою соціально-економічною проблемою сучасної науки. Питанням професійної ідентифікації присвячено ряд наукових праць з філософії, психології, соціології, менеджменту, педагогіки та інших наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Професійна ідентифікація особистості перебуває в полі зору зарубіжних та вітчизняних вчених, зокрема У. Джеймса, Е. Еріксона, Б. Ломова, М. Куна, Т. Макпартленда, А. Тешфела, Дж. Тернера, Л. Шнейдер, В. Ядова та інших [1, 2]. Дослідження професійної ідентифікації, зокрема її структури, особливостей формування здійснено у працях М. Абдулаєвої, Н. Антонової, Ж. Вірної, Н. Волянук, О. Єрмолаєвої, Д. Завалішиної, В. Зливкова, Н. Іванової, Е. Климова, Г. Ложкіна, В. Павленко, Ю. Поваренкова, Т. Румянцєвої, Т. Стефаненко, Л. Шнейдер та інших [3-7].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте і досі не існує єдності думок у визначенні змісту поняття професійної ідентифікації, типології, функціонального значення та закономірностей цього процесу.

У попередніх дослідженнях ми сконцентрували увагу на виділенні основних характеристик ідентифікації та ідентичності, визначенні сутності та ознак професійної ідентифікації як складової профорієнтаційної роботи.

Мета статті. Тому метою цього дослідження стане спроба, на основі теоретико-методологічного аналізу, виділити типи професійної ідентифікації як складової профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості.

Викладення основного матеріалу дослідження. Здійснюючи аналіз наукової літератури, зауважимо, що професійну ідентифікацію визначають, як одну із найважливіших в житті людини. Вона є способом самоактуалізації особистості у сфері професійної діяльності, важливою лінією життєвого та особистісного самовизначення.

Професійна ідентифікація є, по суті, соціально-економічним процесом, що визначає місце індивіда у стратифікаційній структурі суспільства, забезпечує йому відчуття захисту та потреби. Розуміння і прийняття професійних норм забезпечує людині професійну ідентифікацію, тобто критичне співвідношення своєї позиції з професійними установками, характерними для даної професійної спільноти.

Дослідження професійної ідентифікації дозволило науковцям сформулювати підходи до її типізації. Зокрема К. Абульханова-Славська виділяє такі типи ідентифікації в професії:

1) ідентифікація, в основі якої є прагнення особистості досягти високого рівня матеріального достатку, професійного просування у престижній професійній діяльності;

2) ідентифікація особистістю себе з суспільною діяльністю дає той тип професійного самовизначення, який пов'язаний із професійними перспективами в будь-якій діяльності;

3) ідентифікація, основу якої складає ставлення до себе як до носія певних здібностей, орієнтує особистість на максимальний прояв і на професійний розвиток у професії;

4) ідентифікація людини, що володіє багатьма здібностями і орієнтується на творчу діяльність [8, с. 145-146].

Ж. Вірна, взявши за основу якості критеріальних оцінок, у своїх дослідженнях виділяє такі типи професійної ідентифікації:

1) позитивно спрямована (повна збалансованість в усвідомленні самого себе та значення професійної діяльності), стійка професійна ідентифікація (збіг в оцінюванні реального «Я» та ідеального «Я», професійного «Я» та ідеального «Я», що свідчить про ідеалізоване бачення особою себе як професіонала);

2) нестійка, часткова професійна ідентифікація (часткове розходження в оцінюванні реального «Я» і професійного «Я»);

3) негативна професійна ідентифікація (повне розходження в оцінюванні реального «Я», ідеального «Я» і професійного «Я», неадекватне усвідомлення себе і професійної діяльності [3].

Здійснюючи вивчення сутності професійної ідентифікації як складової профорієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості, пропонуємо власну типізацію досліджуваного процесу із врахуванням певних класифікаційних ознак (рис. 1).

1. За чисельністю суб'єктів впливу: одноособна, групова.

Групова – під час якої комплексний вплив задля реалізації повноцінного протікання процесу професійної ідентифікації здійснює група осіб, а одноособна – забезпечення впливу здійснюється однією особою.

2. За масштабом впливу: одинична, колективна.

Одинична професійна ідентифікація передбачає здійснення комплексного (зовнішнього та внутрішнього) впливу з метою забезпечення успішного перебігу процесу професійної ідентифікації на одиничний суб'єкт, відповідно, колективна – здійснення впливу на кількох (групу) суб'єктів.

3. За об'єктом уподібнення: індивідуальна, загальна.

Індивідуальна – це ідентифікація із певною визначеною особистістю (наприклад, ідентифікація з батьком – юристом).

Загальна – це ідентифікація із певним професійним співтовариством (наприклад, ідентифікація із співтовариством лікарів).

4. За змістовим наповненням: особистісна; перспективна; розвиваюча; творча; мотиваційна; навчальна.

Особистісна професійна ідентифікація передбачає вибір професії, яка орієнтована на наявні особистісні здібності та характеристики і базується на їх застосуванні.

Перспективна професійна ідентифікація орієнтує на вибір професії, пов'язаний із наявністю професійної перспективи у вибраній сфері діяльності.

Розвиваюча професійна ідентифікація відбувається через вибір професійної діяльності, орієнтованої на розвиток особистості (особистісний, фізіологічний, духовний, естетичний).

Творча професійна ідентифікація – така, яка орієнтує на вибір професії, пов'язаної із наявністю та застосуванням творчих здібностей особистості.

Мотиваційна професійна ідентифікація передбачає орієнтування у виборі професії на мотивування особистості, тобто на домінуючий фактор, що керує людиною при здійсненні вибору професійної діяльності.

Навчальна професійна ідентифікація відбувається через вибір особистістю професійної діяльності, орієнтованої на здобуття нових знань у відповідній області.

5. За якістю критеріальних оцінок: ідеальна; позитивна; нейтральна; несформована; негативна.

Ідеальна професійна ідентифікація характеризується ідеалізованим баченням себе як професіонала чи значимого представника певної професійної спільноти.

Позитивна професійна ідентифікація передбачає адекватне сприйняття своєї професійної ролі та себе як професіонала й представника певного професійного угруповання, характеризується співпадінням уявлень про свою ідеальну професійну ідентифікацію із її майбутньою реалізацією.

Нейтральна, тобто така, що означена байдужістю до свого професійного майбутнього, своєї професійної ролі та професійної діяльності.

Несформована професійна ідентифікація така, що характеризується відсутністю уявлень про своє професійне майбутнє, відсутністю бачення себе у певній професійній ролі. Вважаємо, що на формування такої професійної ідентифікації особистості можна здійснювати комплексний вплив, що сприятиме її становленню як позитивної.

Негативна – передбачає розрізнення уявлень про своє реальне професійне становлення із професійним становленням у майбутньому.

6. Залежно від мети виявлення: соціалізуюча, професіоналізуюча, ідеалізуюча; самостверджуюча; гендерна.

Соціалізуюча професійна ідентифікація – зумовлена самоорганізацією та реалізацією індивідом себе у вибраній професійній діяльності з метою інтегруватися в суспільство і адаптуватися в ньому.

Професіоналізуюча – характеризується усвідомленням безперервного зростання вимог до себе як до професіонала та вимог суспільства до означеної професії і відповідним постійним удосконаленням у професійній діяльності.

Ідеалізуюча професійна ідентифікація відбувається у викривленому усвідомленні себе на найвищій сходині становлення та розвитку обраного напрямку професійної діяльності.

Самостверджуюча – відбувається через здійснення та реалізацію себе у професійній діяльності задля власного самоствердження.

Гендерна професійна ідентифікація – зумовлена реалізацією себе у професії з метою підкреслення своєї статевої (за

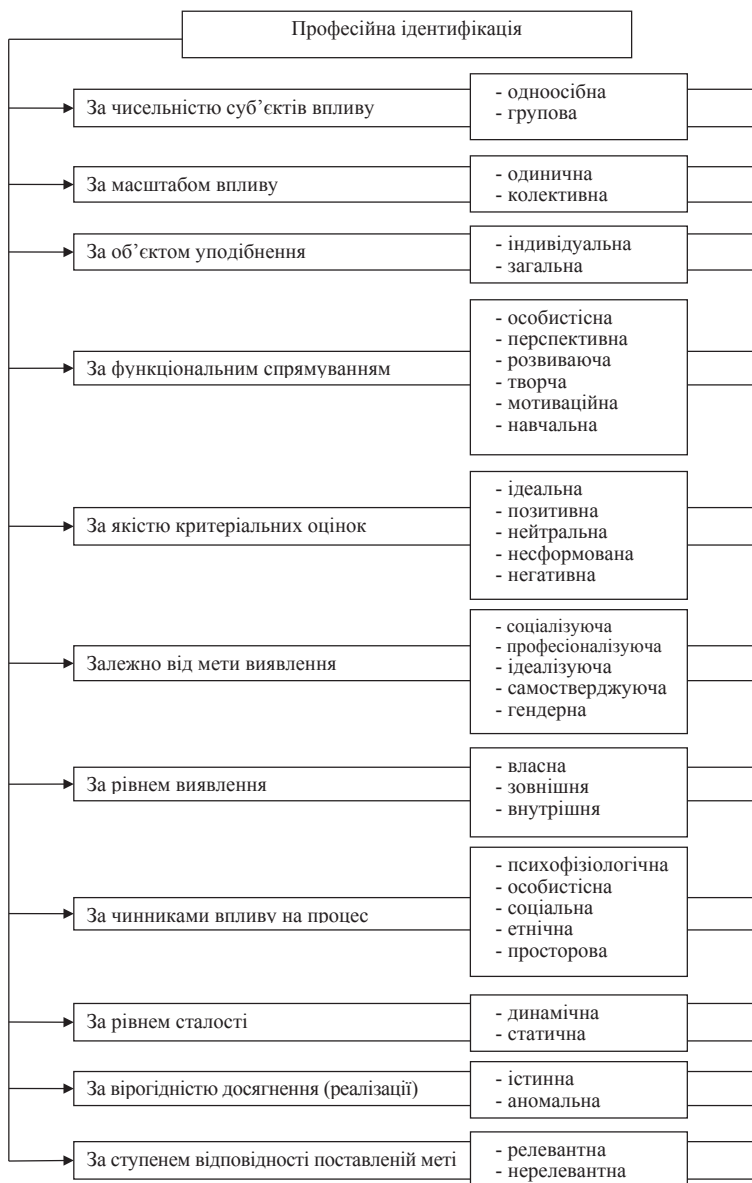

Рис. 1. Типологія професійної ідентифікації

фізіологічною чи соціальною ознакою) приналежності.

7. За рівнем виявлення: образ для себе (власна); образ для інших (зовнішня); образ у собі (внутрішня).

Власна професійна ідентифікація відбувається через здійснення та реалізацію позитивного образу професійної діяльності (наприклад, з дитинства мріяв стати вчителем).

Зовнішня профіідентифікація передбачає реалізацію через бажання та установки іншого стосовного професійної діяльності індивіда (наприклад, мама хотіла, щоб син став лікарем).

Внутрішня професійна ідентифікація здійснюється через особистісні установки, принципи, подолання комплексів (наприклад, як внутрішня боротьба із собою – стану танцюристом).

8. За чинниками впливу на процес: психофізіологічна; особова; соціальна; етнічна; просторова.

Психофізіологічна професійна ідентифікація характеризується здатністю і схильністю індивідуума до певної професійної діяльності, врахуванням стану його фізичного та психічного здоров'я, працездатності, витривалості, типу нервової системи (наприклад, інвалідність стане на заваді оволодінню професії пілота).

Особова професійна ідентифікація відбувається через усвідомлення наявності та здатності освоєння певного обсягу, глибини і різноманітності загальних і спеціальних знань, трудових навичок і умінь, що обумовлює здатність до праці визначеного змісту і складності (наприклад, відсутність математичних здібностей стане на заваді оволодінню професії бухгалтера).

Соціальна – передбачає усвідомлення наявності цивільної свідомості і соціальної зрілості, ступінь засвоєння норм ставлення до праці, ціннісних орієнтацій, інтересів, потреб і запитів у сфері праці, виходячи з ієрархії потреб.

Етнічна професійна ідентифікація – це усвідомлення та співвіднесення себе до певної етнічної міжпоколінної групи людей, об'єднаної спільною мовою, культурними традиціями та самосвідомістю (наприклад, така етнічна група із своїми культурними традиціями як роми).

Просторова професійна ідентифікація відбувається через призму усвідомлення юридичного факту належності до певної національності, власних зовнішніх та внутрішніх показників співвід-

несення та впливу національної думки та свідомості (наприклад, китаєць).

9. За рівнем сталості: динамічна; статична.

Динамічна професійна ідентифікація – це процес становлення індивіда у професійній діяльності, при якому відбуваються постійні зміни в уявленні про своє професійне покликання, що ведуть за собою зміни професійної діяльності (наприклад, особа, яка кілька разів здобуває освіту за різними спеціальностями, а також кілька разів змінює напрями професійної діяльності, можна сказати – в постійному пошуку себе).

Статична – характеризується сформованою професійною позицією, сталою та незмінною протягом життя людини (наприклад, з дитинства хотів стати агрономом – отримав освіту та пропрацював на цій посаді до виходу на пенсію).

10. За вірогідністю досягнення (реалізації): істинна; аномальна.

Істинна професійна ідентифікація, тобто така, що є реалістичною для даного суб'єкта.

Аномальна професійна ідентифікація – реалізація якої є неможливою для даного суб'єкта.

11. За ступенем відповідності поставленій меті: релевантна; нерелевантна.

Релевантна професійна ідентифікація – реалізація якої дозволить досягнути бажаного результату, забезпечить виконання поставлених цілей і завдань, досягнення мети.

Нерелевантна – реалізація якої не забезпечить досягнення поставлених цілей особистості та отримання планового результату.

Висновки і пропозиції. Виділення типів професійної ідентифікації за певними ознаками, дозволяє більш глибоко й систематично дослідити та вивчити означений процес, що, у свою чергу, дає змогу забезпечити успішну реалізацію професійної ідентифікації особистості під час професійно-орієнтаційної роботи регіональних служб зайнятості.

Підсумовуючи вище сказане, варто зауважити, що дослідження типології професійної ідентифікації, як багатомірного феномену, забезпечить визначення особливостей професійної реалізації та становлення, відповідного типу поведінки, діяльності та мислення, характеру вираженості функціонального «Я», мотиваційну активність до професійно-економічної реалізації себе в певній галузі, що значно полегшить роботу спеціалістів професійно-орієнтаційної системи.

Список літератури:

1. Эриксон Э. Идентичность: юность, кризис / Э. Эриксон // Пер. с англ. – М. : Прогресс, 1996. – 342 с.
2. Шнейдер Л. Б. Профессиональная идентичность: теория, эксперимент, тренинг / Л. Б. Шнейдер. – Москва-Воронеж : МПСИ : Модэк, 2004. – 600 с.
3. Вірна Ж. П. Мотиваційно-сміслова регуляція у професіоналізації психолога : моногр. / Ж. П. Вірна. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 319 с.
4. Ермолаева Е. П. Преобразующие и идентификационные аспекты профессионализма / Е. П. Ермолаева // Психологический журнал. – 1998. – Т.19. – №4. – С. 51-59.
5. Завалишина Д. Н. Способы идентификации человека с профессией / Под ред. А. В. Карпова // Психология субъекта профессиональной деятельности. М. – Ярославль : ЯрГУ 2001. – С. 104-128.
6. Иванова Н. Л. Социальная идентичность и профессиональный опыт личности / Н. Л. Иванова, Е. В. Конева. – Ярославль : изд-во ЯГПУ, 2003. – 132 с.
7. Климов Е. А. Психология профессионального самоопределения / Е. А. Климов. – Ростов н/Д. : изд-во «Феникс», 1996. – 115 с.
8. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мысль, 1991. – 299 с.

Словик О. Н.

Восточноевропейский национальный университет имени Леси Украинки

ТИПЫ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Резюме

В статье проанализированы существующие научные подходы к типологии профессиональной идентификации. Представлен авторский подход к выделению типов профессиональной идентификации личности как составляющей профориентационной работы региональных служб занятости.

Ключевые слова: профессиональная идентификация, личность, типология, профориентационная работа.

Slovik O. N.

Lesya Ukrainian Eastern National University

TYPES OF PROFESSIONAL IDENTIFICATION

Summary

The article analyzes the existing scientific approaches to the typology of professional identification. By the author's approach to the allocation of types of professional identification as part of career guidance to regional employment services.

Key words: professional identity, personality typology, vocational work.